

अध्याय 24

श्री बाबाको हास्य विनोद,

चनाको लीला (हेमाडपंत), सुदामाको
कथा, अण्णा चिंचणीकर र मौसी
(सानिमा) वाईको कथा

आउने अर्को अध्यायमा फलानो-फलानो विषयको वर्णन हुनेछ भनेर भन्नु एक प्रकारको अहंकार नै हो। जबसम्म अहंकार गुरु चरणमा अर्पण गरिन्न त्यतिबेलासम्म सत्यस्वरूपको प्राप्ति सम्भव हुँदैन। यदि हामी अभिमान रहित भयौं भने सफलता पाउनु निश्चित नै छ।

श्री साईबाबाको भक्ति गर्नले सांसारिक तथा आध्यात्मिक दुबै वस्तु पाइन्छ। साथै हामी आफ्नो मूल प्रकृतिमा स्थिरता प्राप्त गरी शान्ति र सुखका अधिकारी बन्न जान्छौं। यसैकारण मोक्षको चाहना गर्नेहरूले आदर सहित श्री साईबाबाको लीलाहरूको श्रवण गरी त्यो मनन गर्नुपर्छ। यदि उनीहरूले यस्तो किसिमको प्रयत्न गरिनै रहे भने उनीहरूलाई आफ्नो जीवनको ध्येयको साथै परमानन्द सजिलैसँग प्राप्त हुनजानेछ।

प्रायः (धेरै जसो) सबै मानिसहरूलाई हास्य (ठट्टा) प्रिय हुन्छ। तर हास्यको पात्र आफैं भने कोही बन्न चाँहदैन। यस विषयमा बाबाको तरीका अनौठो थियो। जुनबेला त्यो भावनापूर्ण हुन्थ्यो त्यतिखेर मनोरंजक (चाखलागदो) र शिक्षाप्रद (शिक्षा दिने) हुन्थ्यो। यसकारण भक्तहरूलाई यदि आफैं नै हास्यको पात्र बन्न परेपनि त्यसमा कुनै आपत्ति हुँदैनथ्यो। श्री हेमाडपंत पनि यस्तै एउटा आफ्नो उदाहरण प्रस्तुत गर्दछन्।

चनालीला

शिरडीमा बजार हरेक आइतबार लाग्दछ। नजिकका गाउँहरूबाट मानिसहरू आएर त्यहाँ बाटाहरूमा नै पासल लगाउँछन् र आफ्नो बिक्री गर्ने माल बिक्री गर्दछन्। मध्याह्नको

समयमा मसजिद मानिसहरूको ठसाठस भरिने गर्दथ्यो। तर आइतवारको दिनमा त मानिसहरूको यस्तो धेरै भीड हुन्थ्यो कि सास फेर्ने पनि गाह्रो पर्दथ्यो।

यस्तै एउटा आइतबारको दिन श्री हेमाडपंत बाबाको चरणसेवा गरिरहेका थिए। शामा बाबाको बायाँ तिर तथा वामनराव दाहिने पट्टि थिए। यस मौकामा श्रीमान् बूटीसाहेब र काका साहेब दीक्षित पनि त्यही उपस्थित थिए। त्यसैबेला शामाले हाँसेर अण्णा साहेबलाई भने “हेर! तिमी कोटको बाहुलामा केही चना लागे जस्तो लाग्छ।” यसो भनेर शामाले उनको बाहुला छोए जहाँ केही चनाका दाना पाइए। जब हेमाडपंतले आफ्नो बाँया कुइनी सोझो गरे अनि चनाका केही दाना गुडेर तल पनि खसे। त्यहाँ उपस्थित मानिसहरूले ती टिपेर उठाए।

भक्तहरूलाई हास्यको विषय मिल्न गयो। सबै आश्चर्य चकित भएर भाँति-भाँतिका अनुमान लगाउन लागे। तर यी चनाका दाना त्यहाँ कहाँबाट आए र यतिको समयसम्म बाहुलामा कसरी रहन सके भन्ने कुरा कसैले पनि जान्न सकेनन्। यसको सन्तोष लाग्दो उत्तर कसैसँग थिएन। तर यो रहस्यको भेद जान्न सबै उत्सुक थिए। त्यसैबेला बाबाले भन्नलाग्नुभयो “यी महाशय अण्णा साहेबको एकान्तमा खाने नराम्रो आदत छ। आज बजारको दिन हो र त्यसैले यी चना चपाउँदै नै यहाँ आएका हुन्। म त यिनको आदतसँग राम्रोसँग परिचित छु। यी चना मेरो भनाइएको सत्यताको प्रमाण हुन्। यसमा आश्चर्यको कुरै के छ र?”

हेमाडपंतले भने “बाबा मेरो कहिल्यै एकान्तमा खाने आदत छैन। त्यसैले यसप्रकार म माथि दोषारोपण किन गर्नु भएको? अहिलेसम्म मैले शिरडीको बजारको दर्शन पनि गरेको छैन। आजको दिनमा त म भुलेर पनि बजार गएको छैन। अब हजूर नै भन्नोस् कि मैले यो चना कसरी किने हुँला? अनि जब मैले किनेकै छैन भने त्यो खाने कुरा त टाढाको नै भयो। खाने समयमा पनि जो मेरो नजिकमा हुन्छन् तिनीहरूलाई उचित भाग नदिइकान म कहिल्यै पनि खान्छु।”

बाबा- “तिम्रो भनाइ सत्य हो। तर जब तिम्रो नजिकमा कोही न भए त तिमी या हामी नै के गर्न सक्तछौं र ? लौ भैगो भन, भोजन गर्नु अगाडि तिमीलाई कहिल्यै मेरो सम्झना आएको छ। के म सधैंभर तिम्रो साथमै छैन? अनि के तिमी पहिले मलाई नै अर्पण गरेर भोजन गर्ने गर्छौं?”

शिक्षा

यो घटनाद्वारा बाबा के शिक्षा प्रदान गरिरहनु भएको छ त्यसप्रति थोरै ध्यान दिनु आवश्यक छ। यसको सारांश यो हो कि इन्द्रियहरूको साथै मन र बुद्धिद्वारा पनि विभिन्न वस्तुहरूको रसास्वादन गर्नुभन्दा पहिले बाबालाई संझनु पर्छ। वहाँको सम्झना नै अर्पणको एक विधि हो। इन्द्रियहरू विषय वस्तुहरूको चिन्ता नगरिकन कहिल्यै पनि बस्न सक्तैनन्। यी वस्तुहरू उपभोग गर्नुभन्दा पहिले ईश्वरार्पण गरिदिनाले ती प्रतिको आसक्ति स्वभावैले नाश हुन जान्छ। यस्तो प्रकारले सम्पूर्ण इच्छाहरू रीस तथा तृष्णा आदि खराब प्रवृत्तिहरूलाई पहिले ईश्वरार्पण गरी गुरु तिर मोडिदिनुपर्छ। यदि यो कुराको सधैं अभ्यास गर्ने हो भने परमेश्वर तिम्रा कुवृत्तिहरू दमन गर्न तिम्रो सहायक हुनेछन्। विषयको रसास्वादन गर्नुभन्दा पहिले त्यहाँ बाबाको उपस्थितिको ध्यान अवश्य राख्नु पर्छ। अनि त्यो विषय उपभोगको लागि उपयुक्त (ठीक) छ या छैन यो प्रश्न खडा हुन्छ र अनुचित विषयलाई त्याग गर्न नै पर्नेछ। यसप्रकार कूपवृत्तिहरू हटनेछन् र आचरणमा सुधार हुनेछ। यसको फलस्वरूप गुरु- प्रेममा वृद्धि भै शुद्ध ज्ञानको प्राप्ति हुनेछ। जब यस्तो प्रकारले ज्ञानको वृद्धि हुन्छ अनि दैहिक (शारीरिक) वृद्धि हराएर चैतन्यघनमा लीन हुनजान्छ। वास्तवमा गुरु र ईश्वरमा केही फरक छैन। जो व्यक्ति गुरुलाई भिन्न सम्झन्छ त्यो पूरै अज्ञानी हो र त्यसैले उसलाई ईश्वर दर्शन मिल्नु पनि दुर्लभ नै हुन्छ। यसैले सम्पूर्ण भेदभावलाई भुलेर गुरु र ईश्वरलाई एकै सम्झनु पर्छ। यसरी गुरु सेवा गर्नाले ईश्वर-कृपा प्राप्त हुनु निश्चित नै हुन्छ। अनि गुरुले हाम्रो चित्त शुद्ध गरेर हामीलाई आत्मज्ञान प्रदान गर्नेछन्। सारांश यो हो कि ईश्वर र गुरुलाई पहिले अर्पण नगरी हामीले कुनै पनि इन्द्रियद्वारा भोग गरिने विषयको रसास्वादन गर्नु हुन्न। यसरी अभ्यास गर्नाले भक्तिमा उत्तरोत्तर वृद्धि हुनेछ। अनि श्री साईबाबाको

मनोहर सगुण मूर्ति सधैं नै आँखाको अगाडि रहने छ। यसबाट भक्ति, वैराग्य र मोक्षको प्राप्ति तुरून्तै हुन जानेछ। ध्यान प्रगाढ भएपछि भोक र संसारको अस्तित्व बिर्सिन जान्छ र संसारका बिषयहरूको आकर्षण स्वतः (आफैं) नष्ट भएर चित्तमा सुख र शान्ति प्राप्त हुन्छ।

सुदामाको कथा

माथि भनिएको घटनाको वर्णन गर्दागर्दै हेमाडपंतलाई यस्तै किसिमको सुदामाको कथाको याद आयो जसले माथि वर्णन गरिएको नियमहरूको पुष्टि गर्दछ।

श्रीकृष्ण आफ्नो जेठा दाजु बलराम र आफ्नो एउटा सहपाठी सुदामाको साथमा सान्दीपति ऋषिको आश्रममा बसेर विद्याध्ययन गर्ने गर्नुहुन्थ्यो। एकपटक कृष्ण र बलराम दाउरा लिन बनमा गए। सान्दीपति ऋषिकी पत्नीले सुदामालाई पनि त्यही कामको निमित्त बनमा पठाइन् र साथै तीन ओटै विद्यार्थीहरूलाई खानको लागि केही चना पनि सुदामाको हातै पठाइन्। जब कृष्ण र सुदामाको भेट भयो अनि कृष्णले भन्नुभयो “दादा! मलाई अलिकति पानी देऊ न, ज्यादै तिर्खा लागेको छ।” सुदामाले भने “भोको पेटमा पानी खानाले खराबा गर्छ, त्यसैले पहिले केही बेर विश्राम गर।” सुदामाले चनाबरे न कुनै चर्चा गरे न कृष्णलाई उनको भाग नै दिए। कृष्ण पूरै थाक्नु भएको थियो। यसैले सुदामाको काखमा आफ्नो शिर राख्ना साथै वहाँ मस्त निद्रामा पर्नु भयो। त्यसैबेला मौका पाएर सुदामाले चना चपाउन प्रारम्भ गरे। यसैबीचमा अचानक कृष्णले सोधिहाल्नु भयो “दादा! तिम्री के खाइरहेका छौ र यो कडकडको ध्वनि कसरी भैरहेको छ?” सुदामाले जवाफ दिए “यहाँ खानको लागि नै के छ र ? म त चीसोले काँपिरहेकोछु र यसैले मेरा दाँत कडकड गरी बजीरहेका छन्। हेर त, मैले राम्रोसँग विष्णुसहस्रनाम पनि उच्चारण गर्न पनि पाएको छैन।” यो कुरा सुनेर अन्तर्यामी (भित्रको कुरा पनि जान्ने) कृष्णले भन्नुभयो “दादा! मैले अहिले नै सपनामा एउटा व्यक्तिले अर्काको वस्तुहरू खाइरहेको देखें। जब उससँग यस विषयमा प्रश्न गरेँ अनि त उसले म खाक (धूलो) खाइरहेकोछु भन्यो।” अनि प्रश्न कतलै

भन्यो “यस्तै नै होओस् (एवमस्तु)। दादा! यो त केवल सपना थियो। तिमी त म बिना अन्नको एकदाना पनि खाँदैनौ भन्ने कुरा मलाई थाहा छ। तर बेसरी थकाई लागेकोले मैले तिमीसँग यस्तो प्रश्न गरेको।

यदि सुदामा अलिकति मात्र पनि कृष्णको सर्वज्ञतासँग परिचित भएका भए उनले यस्तो किसिमकी आचरण कहिल्यै गर्दैनथे। यसकारण उनले यसको फल भोग्नै पन्यो।

श्रीकृष्णका लगौटिया मित्र भएर पनि सुदामाले आफ्नो बाँकी जीवन दरिद्रतामा बिताउनु पन्यो। तर पछि उनकी पत्नी सुशीलाले अत्यन्त परिश्रमपूर्वक कमाएको खालि एकै मुठी रूखो कनिका चढाउनाले श्रीकृष्ण ज्यादै प्रसन्न भएर त्यसको बदलामा सुनको शहर प्रदान गर्नुभयो।

जौ अर्कालाई नदिइकन एकांतमा खान्छन् उनीहरूले यो कथालाई सधैंभर सम्झिराख्नु पर्छ।

वेदले पनि पहिले ईश्वरलाई अर्पण गर्नु अनि भगवान्को जूठो भए पछि मात्र त्यो ग्रहण गर्नु भनी यो मतलाई पुष्टि गरेको छ। यही शिक्षा बाबाले हास्य (ठट्टा) को रूपमा दिनु भएको हो।

अण्णा चिंचणीकर र मौसीबाई

अब श्री हेमाडपंत एउटा अर्को हास्यपूर्ण कथाको वर्णन गर्दछन् जसमा बाबाले शान्ति स्थापनाको काम गर्नु भएको छ। उपनाम अण्णा चिंचणीकर हुने दामोदर घनश्याम बाबरे बाबाका भक्त थिए। उनी सरल सुदृढ (मजबूत) र निडर प्रकृतिका व्यक्ति थिए। उनी निडर भएर स्पष्ट भाषण गर्थे र व्यवहार सदैव नगदद्वारा नै गर्दथे। व्यावहारिक दृष्टिबाट उनी रूखा सहनशीलता नभएका जस्ता देखिन्थे तापनि अन्तस्करणबाट कपट शून्य र व्यवहार-कुशल थिए। यसैकारण उनीलाई बाबाले विशेष प्रेम गर्नुहुन्थ्यो। सबैभक्त आफ्नो

आफ्नो इच्छानुसार बाबाका एक-एक अंग मिचिरहेका थिए। बाबाको हात कठघरा (रेलिंग) माथि राखिएको थियो। अर्को तर्फ वेणुबाई कौजलगी नामकी एउटी बूढी विधवा बाबाको सेवा गरीरहेकी थिइन्। बाबा तिनलाई “माँ” शब्दले बोलाउनुहुन्थ्यो। अरूहरू मौसीबाई (सानीआमा हजूर) भन्दथे। तिनी एउटी शुद्ध हृदयकी बूढी स्वास्नी मानिस थिइन्। तिनी त्यतिबेला आफ्नो दुबै हातका औंला मिलाएर बाबाको शरीर मिचिरहेकी थिइन्। उनले बलपूर्वक बाबाको पेट दबाउँदा पेट र पीठ धेरै जसो एउटै जस्तो हुन्थ्यो। बाबा पनि यो दबाइको कारणले यताउता सरीरहनुहुन्थ्यो। अण्णा अर्कोतर्फ सेवामा व्यस्त थियो। दुबैजना यस्तो किसिमले सेवामा जुटेकाले अनायासै मौसीबाईको मुख अण्णाको ज्यादै नजिक आयो। मौसीबाई मजाक गर्ने स्वभावकी हुनाले तानामादै भनिन् “यो अण्णा ज्यादै खराब मानिस छ। यो मलाई म्वाई खान खोज्दछ। यसका कपाल त पाकेका छन्। तर पनि मलाई म्वाई खान यसलाई अलिकति पनि लाज लाग्दैन।” यो सुनेर अण्णाले बेसरी रिसाएर भने “तिमी म एउटा बूढो र खराब व्यक्ति हुँ भन्थ्यौ के म मूर्ख हुँ? तिमी आफैँ छेडछाड गरेर मसँग झगडा गरिरहेकी छ्यौ।”

त्यहाँ उपस्थित सबैजना यो विवादको आनन्द लिईरहेका थिए। बाबाको स्नेह त दुबैमाथि थियो। यसैले वहाँले कुशलतापूर्वक विवादको टुंगो लगाई दिनुभयो। वहाँले प्रेमपूर्वक भन्नुभयो “अरे अण्णा! व्यर्थ नै किन झगडा गरिरहेको? आमाको चुम्बन गर्नामा दोष या हानि नै के छ र? मैले यो कुरा बुझ्न सकिन?”

बाबाका शब्द सुनेर दुबै शान्त भए। साथै सबै बसेका अरूहरू पेट मिचीमिची हाँसेर बाबाको मजाकको आनन्द लिन लागे।

बाबाको भक्त परायणता

बाबा भक्तहरूलाई उनीहरूको इच्छानुसारनै सेवा गर्न दिने गर्नुहुन्थ्यो। यस विषयमा कुनै किसिमको हस्तक्षेप वहाँ सहन सक्नु हुन्नथ्यो। एक अर्का समयमा मौसीबाई बाबाको पेट

बलपूर्वक मिचीरहेकी थिइन्। यो देखेर दर्शकगण चिन्तित जस्तो भै मौसीबाईलाई भन्न लागे। “माँ! कृपा गरी बिस्तार बिस्तार नै मिच्चोस्न् पेट। यस्तो चालाले मिच्चाले त बाबाका आन्द्रा र नाडीहरूनै चुँडिन जानेछन्।

उनीहरूले यति भन्न मात्र पाएका थिएनन् कि बाबा आफ्नो आसनबाट तुरुन्त उठेर बस्नुभयो र आगाको फिलिंगो जस्तो राता आँखा पारेर रिसाउनु भयो। वहाँलाई रोक्ने साहस कसको थियो र? वहाँले दुबै हातले छडीको एक छेउ पक्डी नाभिमा लगाउनु भयो र अर्को छेउ जमीन माथि राखी त्यसलाई आफ्नो पेटले धक्का दिन लाग्नुभयो। छडी लगभग 2 या 3 फुट लामो थियो। अब पेटमा प्वाल परेर पस्ने छ भन्ने लाग्न थाल्यो। मानिसहरू अब पेट फुट्ने नै भयो भनी शोकाकुलमै डरले काम्न थाले। बाबा आफ्नो ठाउँमा दृढ भएर त्यो छडीको झनझन् नदिक हुँदै जान लाग्नुभयो। प्रतिक्षण पेट फुट्ने आशंका भैरह्यो। सबै किंकर्तव्यविमूढ (के गर्ने भन्ने शोचन नसक्ने भन्ने अवस्थामा पुगेका) भै रहेका थिए। उनीहरू आश्चर्य चकित र भयभीत भै मानो लाटाको जमात जस्तो भै खडा थिए। वास्तवमा भक्तगणको मौसीबाईलाई गरिएको संकेत त उनीले सजीलो तरिकाले बाबाको सेवा शुश्रूषा गरून् भन्ने मात्र थियो। बाबालाई कष्ट पुन्याउने इच्छा त कसैको पनि थिएन। भक्तहरूले यो काम त केवल सद्भावनाले प्रेरित भएर नै गरेका थिए। तर बाबा त आफ्नो काममा कसैको हस्तक्षेप रत्तीभर पनि हुन दिन चाहनु हुन्नथ्यो। भक्तहरूलाई त शुभभावनाले प्रेरित कार्य दुर्गतिमा बदलिन पुग्यो भनी आश्चर्य लागिरहेको थियो। उनीहरू खालि दर्शक बनिरहनु सिवाय गनै पौं के सक्तथे र? भाग्यवश बाबाको रीस शान्त भयो र छडी छोडेर वहाँ फेरि आसनमा विराजमान हुनुभयो। यो घटनाबाट भक्तहरूले अब अर्काको काममा कहिल्यै पनि हस्तक्षेप गर्ने छैनौं र सबैलाई आफ्नो इच्छानुसार नै बाबाको सेवा गर्न दिनेछौं भन्ने शिक्षा ग्रहण गरे। केवल बाबानै सेवाको मूल्य निर्णय गर्न समर्थ हुनुहुन्थ्यो।

श्री सद्गुरु साईनाथमा अर्पण होओस्।

मंगल होओस्॥